

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота магістра

З теми: **“КОРЕКЦІЯ СЛОВОТВОРЧИХ УМІНЬ У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ”**

Виконала:

студентка групи KorL1-M18

спеціальності 016 Спеціальна освіта:

Логопедія. Спеціальна психологія

Кочмар Марина Олегівна

Науковий керівник:

Мілевська О. П., кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:

Вержирховська О.М.,

канд. педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ВСТУП

Актуальність теми.Формування граматично правильного мовлення є дуже важливим аспектом повноцінного розвитку дитини, адже від нього залежить багатство мовлення, варіативність висловлювання. Без граматично правильного мовлення не можливо повноцінно донести зміст власних думок. У свою чергу словотворчі уміння і навички є важливим аспектом граматичної компетентності мовлення, без якої неможлива повноцінна комунікація та цілісний розвиток як мовлення дитини загалом.

Особливу актуальність проблема вдосконалення дитячого словника на базі словотворення набула у зв'язку з розробкою концепції взаємопов'язаного вивчення лексики, словотворення і граматики як основи розвитку мовлення. Отже щоб дитина правильно користувалась граматичними нормами мовлення, їй недостатньо знати тільки лексичне значення слів, потрібно ще зрозуміти їх зв'язки в реченні, тобто граматичне значення.

Розвиток вміннь змінювати слово за граматичними ознаками це ознака розвитку мислинневої діяльності (мовно-мисленнєва діяльність), вміння утворювати нові слова – це найкраща практична школа мислення. Безліч науковців та педагогів, зокрема І.І. Давидов, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Л.П. Федоренко, В.П. Шереметьєвський наголошують на тому, що граматичні вміння важливі тому, що вони дозволяють оперувати смислам. Саме тому К.Д. Ушинський назвав граматику “логікою мови”, оскільки засвоєння граматичних значень водночас сприяє і розвитку мислення.Отож словотворення – це проміжний рівень між основними морфологічним і лексико-семантичним рівнями, які утворюють граматичну основу.

В психологічній науці накопичений багатий теоретичний матеріал з різних аспектів визначення і проблеми розвитку словотворення в онтогенезі у дітей з типовим мовленнєвим, дане питання було досліджено такими

класичними науковцями, як Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, О. М. Леонтьєв, О. В. Ревуцька, Є. Ф. Соботович, В. В. Тарасун, М. К. Шеремет та ін. Дослідники дійшли висновку, що дітям простіше не створювати нове слово з новим значенням, а проводити модифікацію, перебудовувати задане слово, зберігаючи при цьому його значення. Діти із загальним недорозвиненням мовлення можуть загубити ланку збереження значення слова, адже менше спираються на вигляд слова, ігноруючи його семантику. Адже у даній категорії дітей недостатньо сформоване “чуття мови”.

Проблему формування словотворчих засобів у дітей із загальним недорозвиненням досліджували багато науковців (Н. С. Жукова, Р. Є. Левіна, Л. Ф. Спірова) серед вітчизняних варто відмітити великий внесок (Н. М. Голуб, О. В. Ревуцька, Є. Ф. Соботович, В. В. Тарасун, С. Н. Шаховська, М. К. Шеремет) науковців.

На думку Т. М. Ушакової у дітей з типовим мовленнєвим розвитком можуть виникнути труднощі при розчленуванні та схрещуванні слів, а при загальному недорозвиненні мовлення, ці порушення являються більш вираженими через порушення розвитку в мовному онтогенезі.

Саме тому на сучасному етапі розвитку логопедії проблема формування мовленнєвої діяльності у дітей із порушеннями мовлення, розвиток у них мовленнєвих засобів, зокрема, словотворчих, не втрачає актуальності.

За останні роки в Україні відмічається стійке збільшення кількості дітей зі складаними формами мовленнєвого недорозвинення, що отримало назву загального недорозвинення мовлення. Такі діти починають пізно розмовляти, їхній словниковий запас обмежений, а мовлення – примітивне, обмежене побутовою тематикою (С. Ю. Конопляста, О. С. Кубрякова, Р. Є. Левіна, Т. Б. Філічова). Саме тому проблема корекції розвитку словотворчих навичок у дошкільників є досить актуальною, та в останній час турбує багатьох педагогів, психологів та логопедів-практикантів. Адже

навчання стане провідною діяльністю вже через декілька років, тому варто працювати на випередження, та почати корекційний вплив якомога раніше, аби не допустити складніших порушень тому що саме молодший шкільний вік має великі резерви формування дериваційних умінь у дітей.

Саме тому залишається важливим розвиток словотворчих умінь не лише у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, а й у дітей з типовим мовленнєвим розвитком. Є розроблено багато лексико-граматичних тренувальних вправ, які використовуються в логопедії та в корекційній освіті, які передбачають розвиток мовлення в цілому і окрему увагу звертається на корекцію словотворчих умінь загалом. В основному дослідження рівня сформованості словотворчих умінь має вигляд циклів завдань в методиках обстеження та діагностики різних мовленнєвих порушень. (Логодіагностична методика “Чарівний потяг” (Н. В. Савінова), методика діагностики мовленнєвих порушень Г.Й. Блінової. методика подолання дислексії у дітей Г.Й Блінової, О.Р. Черпіти, методичні матеріали А.Я. Малярчук, дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення дітей Н.М. Голуб, методика вміщена в навчальний посібник по корекційній роботі при дислалії (М.К. Шеремет, О.В. Ревуцька), та інші.

Та все ж залишилося ще багато невисвітлених аспектів даної проблеми. Сучасна психологія, корекційна педагогіка продовжує науковий пошук нез’ясованих питань методологічного, теоретичного та експериментального плану.

Окреслені проблеми обумовлюють актуальність здійснення дослідження на тему “Корекція словотворчих умінь у старших дошкільників із ЗНМ”.

Мета дослідження – розроблення методичного забезпечення з корекції словотворчих умінь у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити науково-теоретичний аналіз проблеми формування словотворчих умінь у дітей з нормотиповим розвитком мовлення та у дітей з мовленнєвими порушеннями.

2. На основі аналізу науково-методичної літератури визначити методики вивчення словотворчих умінь у дітей старшого дошкільного віку.

3. Експериментальним шляхом виявити особливості словотворчих умінь у дошкільників з типовим мовленнєвим розвитком та у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

4. Розробити та апробувати методичне забезпечення для проведення логопедичної роботи з корекції словотворчих умінь у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення.

Об'єкт дослідження – корекція граматичних умінь у дошкільників.

Предмет дослідження – методичне забезпечення з корекції словотворчих умінь у старших дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення.

Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення психології, педагогіки та логопедії: про основні закономірності психічного розвитку дитини в онтогенезі (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, Д. Б. Ельконін, А. В. Запорожець, О. М. Леонтьєв, Ж. Піаже) про загальні та специфічні закономірності розвитку аномальної дитини (Л. С. Виготський, М. С. Лебединський, В. І. Лубовський та ін); про системний підхід до аналізу мовленнєвого та психічного розвитку дитини у процесі онто- та дизонтогенезу (С.Ю. Конопляста, В.В. Тарасун, М. К. Шеремет та ін.).

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану вивчення досліджуваної проблеми, узагальнення та систематизація теоретичних положень;

– *емпіричні*: аналіз анамнестичних даних, пряме і опосередковане спостереження, констатувальний експеримент, формувальний експеримент.

– *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Елементи наукової новизни: доповнено наукові відомості про особливості використання словотворчих умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Поглибити данні про використання прийому „універбації”, умінь утворювати фемінитиви, іменників із значенням одиничності, дієслів у різному часі).

Практична значущість: заключається в розробці та апробації методичного забезпеченні з уточнення та корекції словотворчих умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Матеріали методичного забезпечення можуть використовуватись логопедами спеціалізованих та загальноосвітніх дошкільних навчальних закладів, вихователями логопедичних груп для розвитку словотворчих умінь.

Експериментальна база: констатувальний та формувальний експеримент були проведені на базі дошкільних навчальних закладів спеціального типу № 29 “Ластівка”, та № 31 “Калинка” Черкаської міської ради. Дослідженням було охоплено 30 дітей старшого дошкільного віку, з них 10 дітей з типовим мовленнєвим розвитком.

Апробація роботи: Результати дослідження відображені у 1 публікації.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (62 найменування), додатків 7 сторінки). У роботі вміщено 6 таблиць, 6 рисунків. Загальний обсяг дипломної роботи – 90 сторінок, з них 84 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволило сформулювати такі висновки та узагальнення:

1. Граматичні уміння є важливими мовленнєвими вміннями, які забезпечують процеси словотворення, словозміни, лексико-граматичної поєднуваності, смислового структурування мовлення. Вони відіграють ключову ланку роль для цілісного розвитку мовлення дитини, її комунікативної компетентності.

Словотворчі уміння в онтогенезі формуються досить рано, проте словотворення є складним умінням. Для оволодіння даною навичкою словотворення необхідне функціонування механізмів, що забезпечують розвиток пізнавальної діяльності дитини, аналіз процесів мовлення, синтез, порівняння, узагальнення, визначення подібностей і відмінності в семантиці і формально-мовних ознаках рідної мови. Саме тому формування словотворення в онтогенезі триває від раннього віку і удосконалюється протягом шкільного періоду. Проте, сензитивним періодом для формування цього уміння є старший дошкільний вік.

2. За наявності загального недорозвинення мовлення процес оволодіння словотворчими вміннями у дітей ускладнюється, або грубо порушується.

У дітей із загальним недорозвиненням мовлення це вміння формується зі значною кількістю особливостей – сповільнено відбувається засвоєння граматичних форм, наявна дисгармонія розвитку морфологічної та синтаксичної систем мови. Недорозвиток словотворчих процесів призводить до звуження обсягу словника у дітей, недорозвитку семантичних полів, що, в свою чергу, перешкоджає актуалізації словника, удосконаленню процесів пошуку слів та переходу їх із пасивного в активний словник.

Однією із суттєвих проблем для дітей із загальним недорозвиненням

мовлення є труднощі виділення морфем в мовленнєвому потоці, а також зміна лексико-семантичного значення слова (утворення дериваційних форм) під час використання різних морфем. Окрема категорія дітей із загальним недорозвиненням, які мають глибокий ступінь порушення мовлення (ЗНМ I та II рівнів), взагалі не здатні оволодіти навичкою словотворення.

3. Для дослідження словотворчих умінь у старших дошкільників із ЗНМ та ТМР необхідно виявити стан сформованості навички розуміння значень словотворчих засобів, словотвірних конструкцій та вміння самостійного творення слів. Для дослідження цих умінь нами запропоновано завдання на розуміння та утворення: зменшувано-пестливих форм іменників; форм недорослості; значення вмістилищ; а також суфіксів для утворення назв професій; розуміння та вміння самостійного утворення утворених відносних прикметників від іменників та значення дій, утворених від іменників.

За результатами констатувального дослідження нами було виявлено наступне:

- старші дошкільники із ЗНМ володіють цими вмінням на середньому (35 %) та низькому (25 %) рівнях.

- дошкільники із типовим розвитком мовлення володіють цими вміннями переважно на високому (85 %) достатньому (10 %) рівнях.

Для дітей із ЗНМ були важкими майже всі завдання самостійного словотвору. Більше труднощів та помилок викликали вправи на утворення іменників зі значенням недорослості; іменників, що позначають вмістилищ; іменників, які позначають професії; утворення відносних прикметників від іменників; утворення дієслів від іменників.

В ході нашого дослідження, нами було виявлено, що рівень володіння словотворчими вміннями дуже залежить від рівня розвитку мовлення. Чим більш виражене мовленнєве порушення, тим нижчий рівень усвідомлення значень словотворчих засобів та самостійного словотворення. Саме тому майже усі досліджувані з типовим мовленнєвим розвитком показали значно

вищий рівень сформованості даного вміння, на відміну від однолітків із ЗНМ.

3. Для корекції словотворчих умінь у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення експериментальної групи було розроблено методичне забезпечення, яке включало завдання на відпрацювання навичок суфіксального словотворення за визначеними лексико-семантичними категоріями (завдання на уточнення розуміння та самостійне утворення: зменшувано-пестливих форм іменників; форм недорослості; значення умістилиць; а також суфіксів для утворення назв професій; розуміння та вміння самостійного утворення утворених відносних прикметників від іменників та значення дій, утворених від іменників); завдання на відпрацювання умінь утворювати фемінітивів, іменників із значенням одиничності, дієслів у різному часі, слів-універбантів. До корекційної методики були включені завдання для розвитку зорової уваги та гностико-оптичних функцій, зокрема уточнення значень категорії величини; для розвитку слухової уваги та інших фонематичних функцій, зокрема для корекції вміння виділяти на слух морфологічні елементи.

4. За результатами формувального експерименту було виявлено позитивну динаміку у розвитку словотворчих умінь у старших дошкільників із ЗНМ експериментальної групи:

- у дітей ЕГ покращилась слухова увага та контроль під час сприймання та використання суфіксів та закінчень слів; це, в свою чергу, сприяло кращому усвідомленню ними норм словотворення;

- дошкільників із ЗНМ експериментальної групи навчилися правильно користуватися різними суфіксальними формами на матеріалі лексики загального вжитку;

- розвинулись у дітей вміння розуміти основні та супутні функції словотвору (утворення не лише нового слова, а й деривація – зміна його основного значення чи надання іншого відтінку значення);

- дошкільники із ЗНМ покращили свої вміння правильно здійснювати

перехід однієї частини мови в іншу, використовуючи типові суфікси.

5. У порівнянні з кількісними результатами констатувального дослідження нами було виявлено зміни у розподілі досліджуваних на групи за рівнями сформованості словотворчих умінь:

- виявлено високий рівень сформованості словотворчих умінь було виявлено у 10 % досліджуваних (у констатувальному експерименті – 0%);

- достатній рівень сформованості словотворчих умінь було виявлено у 30 % досліджуваних (у констатувальному експерименті – 20%);

- збільшилась кількість дітей з середнім рівнем сформованості словотворчих умінь – у 50 % досліджуваних (у констатувальному експерименті – 40 %);

- значно зменшилась кількість дітей із низьким рівнем сформованості словотворчих умінь – 10% досліджуваних (у констатувальному експерименті – 40%).

Разом з цим, були виявлені окремі труднощі дітей експериментальної групи:

- стереотипність використання суфіксів при утворенні іменників, що позначають професій або роду діяльності людини (замість складних для дітей суфіксів: -ка-(р) (пекар) були використані суфікси: -об-, -ик(-ник-).

- при виконанні декількох завдань досліджувані по аналогії використовували легший для них суфікс, яким оволоділи при виконанні першого завдання.

- труднощі при використанні подвійного суфіксу: (хлібниця).

Розроблене нами методичне забезпечення з уточнення та корекції словотворчих умінь у старших дошкільників із ЗНМ може бути використане логопедами спеціалізованих та загальноосвітніх дошкільних навчальних закладів, вихователями логопедичних груп для розвитку словотворчих умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень: Підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ “Академія”, 2008. – 240 с. (Альма-матер.)
2. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини: Навч.-метод. посіб. : В 2 ч. / Г. Й. Блінова. – К. : Благовіст, 2001. – 215 с.
3. Блінова Г.Й., Черпіта О.Р. Дидактичний матеріал для подолання дислексії у дітей. – К. : Проза 2000.–143 с.
4. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі. Навчальний посібник / М. С. Вашуленко , О. І. Мельничайко – К. : Літера ЛТД, 2002. – 115 с.
5. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования/Мышления и речь/ Л. С. Выготский. –М. : Политиздат, – 1956. –519 с.
6. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. / А. Н. Гвоздев – СПб.: Детство-пресс, 2001.– 472 с.
7. Гвоздев А. Н. От первых слов до первого класса / А. Н. Гвоздев. – М. : Изд-во КомКнига, 2005. – 320 с.
8. Голуб Н. М. Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку : навч.-метод. посіб. Ч. 1 / Н. М. Голуб. – 1-е вид. – К. : Слово, 2014. – 210 с.
9. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія: Навчальний посібник. / В. О. Горпинич. – ДДУ, 1998. – 185 с.
10. Думчак Іван Михайлович. Універбація в українській мові: Дис. канд. філол. наук:/ Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. / Івано-Франківськ, 1998. – 160 с.
11. Ефремова Т. Ф. Современный словарь русского языка. Три в одном. Орфографический. Словообразовательный. Морфемный / Т. Ф. Ефремова. – М. : Астрель, 2010. – 700 с.

12. Жаренкова Г. Н. К вопросу об активной и пассивной речи моторных алаликов / Г. Н. Жаренкова // Труды II научной сессии по дефектологии. – М. : Издательство АПН ЭСФСР, 1953. – 256 с.

13. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников/ Н. С. Жукова, Е. М. Мастюкова, Т. Б. Филичева. – М. : Просвещение, 1990.– 238 с.

14. Зализняк А. А. Русское именное словоизменение с приложением избранных работ по современному русскому языку и общему языкознанию / А. А. Зализняк – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 760 с.

15. Ільїна Н.В. Особливості оволодіння граматичною будовою мови дітьми із нерізно вираженим загальним недорозвиненням мовлення / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць / відп. ред. В.М. Синьов]. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – №28. – С. 85-88

16. Ковалик І. І. Основні проблеми вчення про словотвір // Українська мова і література в школі. – 1970.– №11. – 78 с.

17. Корнев А.М. Основы логопатологии детского возраста: клинические и патологические аспекты / О.М. Корнев. С-Пб.: Союз, 2006.– 380 с.

18. Лалаева Р.И. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя) // Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова. – С-Пб. : Союз, 1999. – 160 с.

19. Левина Р.Е. Характеристика общего недоразвития речи у детей / Р.Е. Левина // Основы теории и практики логопедии. – М. : Просвещение, 1968. – 173 с.

20. Лобчук О. Г. Завдання для перевірки мовленнєвих умінь та навичок у молодших школярів. – К. : Освіта, 1996. – 122 с.

21. Логопедия: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. “Дефектология” / Л.С.Волкова, Р.И.Лалаева, Е.М.Мастюкова и др.; / Под ред. Л.С.Волковой. – М. : Просвещение, 1989. – 482 – 508 с.

22. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення у дітей: Дидактичний матеріал для обстеження мовлення у дітей / А. Я. Малярчук. – К. : Літера, 2002. – 104 с. : іл.

23. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): навч. посіб. / І.С.Марченко. – 2-ге вид. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2013. – 288 с.

24. Плющ М. Я. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія : у 2 ч.: Підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 2005. – 208 с.

25. Плющ М. Я. Способи словотвору в сучасній українській літературній мові: Автореф.дис...канд.філ.наук. – К.,1956. – 20 с.

26. Ревуцька О.В. Словотворча робота як засіб збагачення лексичного запасу молодших школярів із тяжкими вадами мовлення (ТВМ) : Автореф. дис... канд. пед. наук: / О. В. Ревуцька; Ін-т спец. педагогіки АПН України. – К., 2003. – 20 с.

27. Савінова Н.В. Логодіагностика готовності дітей із тяжкими порушеннями мовлення до здійснення базових словотворчих операцій / Н.В. Савінова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 27. – С. 184-188.

28. Савінова Н. В. Критерії та показники сформованості словотворчої компоненти мовленнєвої діяльності у дошкільників із ТПМ / Н. В. Савінова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 212-218

29. Савінова Н. В. Особливості формування навичок словотворення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення / Н.В. Савінова // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2013. – Вип. 13. – С. 197-203.

30. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку // Дефектологія. – 2002. – №3. – С. 2-4

31. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. –К. : Літера. – 2013. – 108 с.

32. Трофименко Л. І. Теоретичні засади дослідження лексичної сторони мовлення у дошкільників в умовах нормального та порушеного онтогенезу / Л. І. Трофименко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2013. – Вип. 4(1). – С. 85-95.

33. Туманова Т.В. Особенности формирования словообразовательной компетенции детей с общим недоразвитием речи //Логопедия XXI века: Материалы симпозиума с международным участием (20-21 апреля 2006 г.). – СПб.: НОУ “СОЮЗ”, 2006. –С. 144-145.

34. Филичева Т.Б. Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста /Т. Б. Филичева – М. : Альфа, 1999 – 314 с.

35. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста / Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина. – М. : Айрис-пресс, 2008. – 224 с.

36. Халилова Л.Б. Основные направления лексической работы в специальной школе для детей с церебральным параличом // Дефектология. – 1986. – № 5. – 46 с.

37. Хоменко, О.В. Текст як засіб формування словотворчої компетентності учнів основної школи [Текст] / О. В. Хоменко // Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 48. – С. 103-106.

38. Цейтлин С.Н. Язык и ребенок: Лингвистикадетской речи. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 240 с.

39. Чукіна В.Ф. Граматика української мови в таблицях і схемах : Довідкове видання. – К: ТОВ "Логос", 1997. – 130 с.

40. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія Навчальний посібник. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 160 с.
41. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Методика навчання української мови молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку (у процесі засвоєння словотворчих засобів). – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 73 с.
42. Шереметьєвський В.П. Страничка из методики элементарной грамматики родного языка. – М. : Альфа, 1887. – 78 с.
43. Карабута О.П. Морфологічна структура лексем на позначення тварин / О.П. Карабута, Н.В. Фурман // Використання ігрових прийомів у подоланні тяжких порушень мовлення у дітей дошкільного віку: Методичний посібник для вчителів-логопедів. Кам'янець-Подільський: 2017. – 94 с.
44. Логопедия : Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников : [Кн. для логопеда] / Н. С. Жукова, Е. М. Мастюкова, Т. Б. Филичева. – Екатеринбург : Литур, 2003. – 316 с.
45. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / [кол. авторів за ред. М.Пентилюк]. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
46. Левина Р.Е. Опыт изучения неговорящих детей (алаликов) / Р.Е. Левина. – М.: Учпедгиз, 1958. – 120 с.
47. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А. М. Богуш. – К.: Вища шк., 2007. - 542 с.
48. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. /А.М. Богуш /Частина I та II. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. – 720 с.
49. Дарда С.М. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ у 2 частинах. Частина 1 / С.М. Дард . – Вид. 2-ге, без змін. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 336 с.

50. Власовец Т.В. Преодоление общего недоразвития речи дошкольников. Учебно-методическое пособие / Под общ. ред. Т.В. Власовец. – М.: В. Секачев, НИИ Школьных технологий, 2008. – 224 с.

51. Ткаченко Т.А. Альбом индивидуального обследования дошкольника: Диагностическое пособие для логопедов, воспитателей и родителей. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2002. – 48 с.

52. Ткаченко Т.А. Коррекция нарушений слоговой структуры слова. Альбом индивидуальной работы с детьми 4-6 лет. 2002. – 40 с.

53. Ермакова И.И. Коррекция речи и голоса у детей и подростков: Книга для логопеда 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение: АО “Учеб. лит.”, 1996. – 143 с.

54. Коноваленко В.В., Коноваленко С.В. Развитие связной речи. Фронтальные логопедические занятия в подготовительной к школе группе для детей с ОНР. Методическое пособие. – М.: "Издательство ГНОМид", 2002. – 104 с.

55. Богуш А.М., Котик Т.М. Методика навчання дітей української мови в дошкільному закладі. – К.: Вища шк., – 1994. – 157 с

56. Проскура О.В. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / Наук. керівництво О.В.Проскура, Л.П.Кочина, В.У.Кузьменко. – К.: Богдана, 2003. – 328 с.

57. Плохій З.П. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку / Наук. Керівництво / З.П.Плохій. – К.: 1999. – 288 с

58. Соботович Є.Ф., Трофименко Л.І. Особливості засвоєння дітьми із НЗНМ узагальненого лексичного значення слова та його понятійної співвіднесеності // Дефектологія. – 2000. – №1. – С. 16 – 19.

59. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку // Дефектологія. – 2003. – №2. – С. 2 – 11.

60. Трофименко Л.І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ // Дефектологія. – 2011. – №4. – С. 35 – 38.

61. Трофименко Л.І. Діагностика та корекція загальногонедорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку // – К.: Навчально-методичний посібник. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. – 2014. – 72 с.

62. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. Т.1– М.: Педагогика, 1986. – 323 с.